

Застосування транстекстуального аналізу для встановлення лінгвальних ознак глорифікації учасників збройної агресії РФ проти України

Юлія Браїлко

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач сектору криміналістичних та психологічних досліджень, Полтавське відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5203-7479>, e-mail: santie@ukr.net

Наталія Кисла

кандидат філологічних наук, провідний науковий співробітник сектору криміналістичних та психологічних досліджень, Полтавське відділення, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Полтава, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5137-6647>, e-mail: kislaya_nataliya@ukr.net

Простежено застосування транстекстуального аналізу для виконання судових лінгвістичних (семантико-текстуальних) експертиз, зокрема тих, що передбачають виявлення ознак глорифікації учасників збройної агресії Російської Федерації проти України.

Ключові слова: *судова лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза; транстекстуальний аналіз; інтертекстуальність; метатекстуальність; гіпертекстуальність; паратекстуальність; архітекстуальність; глорифікація.*

Одним із засадничих принципів судово-експертної діяльності є принцип повноти дослідження, визначений у ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» [1]. Його реалізація в межах судових лінгвістичних експертиз передбачає застосування широкого методологічного інструментарію, який має бути дібраний відповідно до поставлених завдань, особливостей мовленнєвого матеріалу.

Сьогодні одним із найчастотніших завдань лінгвістичних (семантико-текстуальних) експертиз є виявлення лінгвальних ознак виправдовування, заперечення збройної агресії РФ проти України та глорифікації її учасників. Відповідні словесні дії криміналізовано ст. 436-2 Кримінального кодексу

України [2]. Поданий на дослідження широкий емпіричний матеріал свідчить, що для встановлення лінгвальних ознак глорифікації або верифікації її об'єкта доволі часто є потреба застосувати транстекстуальний аналіз, який передбачає вивчення різних зв'язків між текстами.

Слідом за французьким структуралістом Жераром Женеттом розуміємо поняття транстекстуальності як «усе, що пов'язує, явно чи приховано, текст з іншими текстами» [3, с. 13]. З допомогою транстекстуального аналізу дослідники можуть виявити засоби вербалізації різних типів міжтекстових зв'язків: інтертекстуальних («відношення співприсутності між двома або більше текстами»,

«присутність одного тексту в іншому» [3, с. 15], метатекстуальних (текст — коментар до тексту), гіпертекстуальних (гіпертекст — гіпотекст), паратекстуальних (заголовок — текст, заголовок — підзаголовок, епіграф — текст, текст — примітка / посилання тощо), архітекстуальних (найбільш абстрактних, під ними традиційно розуміють «сукупність загальних або трансцендентних категорій — типів дискурсу, способів висловлювання» [3, с. 13], жанрів тощо, у вузькому розумінні це включення тексту до різних типів дискурсу). Аналіз таких зв'язків часто дає ключ до адекватного трактування об'єктивного змісту тексту, вичленовування пропагандистських мовних засобів та ін.

Наприклад, такі параметри, як єдиний адресант наданих на дослідження текстів (статей, повідомлень, коментарів та ін.), спільність їх тематики, поява в той самий проміжок часу (наприклад, у період повномасштабного вторгнення РФ в Україну), дають підстави встановити інтертекстуальні зв'язки між ними, що так само полегшує декодування висловленого та дає змогу визначити потрібні лінгвальні ознаки (у нашому разі — семантику вихваляння та об'єкт такої дії).

Зазвичай необхідним, принаймні бажаним, є вивчення метатекстуальних зв'язків тоді, коли на дослідження надано тексти листувань у чатах месенджерів, коментарів у соцмережах та ін. Без урахування таких зв'язків установлення об'єктивного змісту значною мірою утруднене або й узагалі неможливе. Наприклад, опублікований у телеграм-каналі комен-

тар *«Это супер, ребята, вы лучшие, круть!»* має лінгвальні ознаки глорифікації: виразну схвальну семантику експлікують лексеми *«лучшие»* (вивищення відповідних осіб з-поміж інших), *«круть»* (актуалізація значення *«высокий уровень позитивных качеств»*). Об'єктом глорифікації є маркований лексемою *«ребята»* референт, його ідентифікація неможлива без урахування метатекстуального зв'язку коментаря з коментованим повідомленням: *«Вагнер на Харьков?»*. Проаналізувавши обидва тексти, експерт має підстави дійти висновку, що в наданому на дослідження коментарі мовиться про бійців російського збройного формування «Вагнер», яким адресант надає схвальної оцінки, оприявнюючи прагматичне значення *«высокий профессионализм в военном деле»*. Окрім того, появу *«Вагнера»* на харківському напрямі (ділянці фронту) теж схарактеризовано з оприявненням позитивних конотацій, експлікованих словом *«супер»*. Тож мовець схвалює і збройну агресію РФ проти України.

Важливим для встановлення лінгвальних ознак глорифікації учасників збройної агресії РФ є також дослідження паратекстуальних зв'язків. Так, урахування змісту посилання до статті про недостатність ушанування пам'яті М. Гоголя в сучасній Україні допомагає вирізнити в самому тексті й ознаки проросійської пропаганди, й ознаки виправдовування збройної агресії РФ та глорифікації її учасника — В. Путіна: *«** Для того, чтобы избавить страну от подобных чертей-provokatorov, сеющих вражду*

и раздор, на Украине и проводится специальная операция по её демилитаризации и денацификации, организованная президентом России».

В експертній практиці спостережено й синтез транстекстуальних зв'язків. Наприклад, у публікації, що складається з хештегів «#Украина #Z #V #Россия» та першого куплета російської пісні «Вставай, страна!» («Идёт война – вставай, страна! / Плечом к плечу, к спине спина. / Судьба такая нам дана, / Нужна Победа лишь одна!»), можна простежити гіпертекстуальність, архітекстуальність і паратекстуальність. Так, слова пісні відсилають до популярних текстів-гіпонімів: «идет война», «вставай, страна» — до тексту пісні «Священная война» (пор.: «**Вставай, страна** огромная, / Вставай на смертный бой / С фашистской силой тёмною, / С проклятою ордой. / Пусть ярость благородная / Вскипает, как волна,— / **Идёт война** народная, / Священная война!»), слова «Нужна Победа» — до тексту пісні «Десятый наш десантный батальон» (пор.: «Горит и кружится планета, / Над нашей Родиной дым... / И, значит, нам **нужна одна Победа**, / Одна на всех — мы за ценой не постоим!»). В обох текстах-гіпонімах ідеться про радянсько-німецьку війну 1941—1945 років, актуалізовано схвальну прагматику щодо радянських воїнів як виконувачів священної місії, борців із фашизмом («Священная война»), самовідданих захисників вітчизни («Десятый наш десантный батальон»). Уклюдненість цих гіпонімних і гіперонімного («Вставай, страна!») текстів у сучас-

ний соціополітичний дискурс (архітекстуальні зв'язки) накреслює паралель «сучасні росіяни — радянські борці з фашизмом». Вона так само у межах аксіологічної опозиції «свій — чужий» певною мірою оприявнює кореляцію «сучасні росіяни — борці з фашизмом», що є віддзеркаленням рашистського пропагандистського міфу про Україну як нацистську / фашистську державу. Хештеги до тексту («#Россия #Z #V #Украина») укладують та увиразнюють цю кореляцію завдяки графемам Z, V, що на початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну зазнали семіотичного перекодування й набули символічного значення [4], а також конкретизують подієвий складник: нинішня російсько-українська війна. Так до моделювання прагматики куплета пісні «Вставай, страна!» залучається паратекстуальність. Аналіз усіх трьох різновидів транстекстуальних зв'язків дає, зрештою, підстави для висновку про наявність у наданому на дослідження мовленнєвому матеріалі лінгвальних ознак глорифікації учасників збройної агресії РФ проти України.

Безумовно, транстекстуальний аналіз можна застосовувати й для виконання інших завдань, поставлених у межах судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи. Доцільність його застосування експерт визначає з огляду на специфіку об'єктів дослідження.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

- laws/show/4038-12#Text (дата звернення: 14.11.2025).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення: 14.11.2025).
 3. Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree. University of Nebraska Press, 1997. 490 p.
 4. Браїлко Ю. Новітні тенденції використання графем в українському та російському інтернет-дискурсах 2022 року. *Діалог мов — діалог культур. Україна та світ* : XIII Міжнар. наук. інтернет-конф. з україністики (Мюнхен, 03—06.11.2022). Мюнхен, 2023. С. 28—38. URL: <https://share.google/tq7ZuBbZOr7fX-Ag2s> (дата звернення: 14.11.2025).